

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Գերդաստանի, հասարակութեան և պետութեան ծագման մասին եղած նորագոյն տեսութիւններին վերաբերեալ այս աշխատութիւնը արդիւնք է այն երկար հետազոտութիւնների, որ ես արել եմ Օվիէգոյի համալսարանում՝ պետական իրաւունքի մասին իմ կարգացած զասընթացքներից մէկում: Մենք քննեցինք իրաւունքի վրայ հիմնուած պետութեան գաղափարը և երբ փորձեցինք որոշել պետութեան ընութիւնը, որպէս քաղաքական կապի՝ մեզ անհրաժեշտ թուաց որոնել հասարակական կապի ընորոշ կէտերը, որ պատճառ և պայման է այդ պետութեան կազմակերպութեան: Մի լուրջ, ուսանողների հետ միասին ուսումնասիրութիւն անելով, մենք եկանք այն եզրակացութեան, որ քաղաքական հասարակութեան արտաքին, իսկապէս ընորոշ կէտը՝ համակեցութիւնն է *), այսինքն մի քանի անհատների և գերդաստանների միութիւնը, որոնք միասին են ապրում, բայց չունին ընդհանուր ծագում և միմեանց հետ արեան կապերով կապուած չեն: Միևնոյն ժամանակ մենք եկանք և այն եզրակացութեան, որ այս համակեցութիւնը ձգտում է տերրիտորական լինելու և լինում էլ է,

*) Symbiose.—Կենսաբանութեան մէջ սիմբիոզ կոչւում է տարբեր տեսակի երկու էակների միաւորութիւնը, ինչպէս օր. լոռի (algae) և սունկի, որ կազմում են քարաքոսը (lichen): Կարծում ենք, որ իրաւունք ունինք գործածելու այս բառը ընկերաբանական մի աշխարհի երևոյթի համար, որ միևնոյն ընորոշ կէտերն է երևան հանում՝ երբ մի նոր անհատ է լաուաջացնում: Սպանական բնագրում ասուած է „convivencia“.

այնպէս որ քաղաքական պետութիւնն իսկապէս ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ քաղաքական կապ մարդկային—Համաշխարհային և անհրաժեշտ—Հասարակութիւնների մէջ, որոնք ապրում են սեպհական և որոշ սահմաններ ունեցող երկրների վրայ *):

Որպէսզի լրացնէինք մեր այս զուտ փիլիսոփայական ուսումնասիրութիւնը, որպէսզի այս տեսակետով աչքից անցնէինք ընկերաբանական ալթման տեսութիւնների արդիւնքները, և որպէսզի Համաշխարհայինքն պետութեան և Հասարակութեան մասին եղած վերացական գաղափարները նրանց իրական կազմակերպութեան հետ, որ ազգերի պատմական ինքնատանաջութեան արդիւնք են, և էվոլյուցիայի գաղափարի հետ՝ մենք պետք է երկարորէն և ուշադիր կերպով ուսումնասիրէինք այն ամենանշանաւոր աշխատութիւնները, որոնց մէջ սարգուած են այս տեսութիւնները:

Բայց անկախ մեր այս ձեռնարկութեան բացարձակ արժէքից՝ պետք է ասենք, որ վերացական փիլիսոփայական տեսութիւնը իրական և դրական փաստերի հետ Համաշխարհայինքն ձգտումը պատկանում է ընկերաբանական գիտութիւններին: Սա հետևանք է այն ուղղութեան, որ տիրապետում է գիտութեան մէջ: Սա բէակցիա չէ ծալրայեղ պոզիտիվիզմի դէմ, սա նույնպէս վերածնութիւն չէ նախկին մետաֆիզիքայի, այլ սինթէզի մի ազնիւ փորձ, որ յառաջանում է միջանիւնների մօտ, ինչպէս օր. Գիւլիօլի՝ փիլիսոփայի անհատական իդէալական մտքի ընդհարումից էվոլյուցիական գաղափարների հետ. միևնույնի մօտ, ինչպէս օր. Վուլգ, Ֆէշներ, Փուլիէ, Սիսիլիանի և այլն աւելի ընդհանուր պատճառներից: Իսկ Սպենսերի **)

*) Որպէսզի աւելի պարզած լինիմ քաղաքական պետութիւնը որպէս տերրիտորիական պետութիւն նկատելու գաղափարը և գերդատանի ու պետութեան ծագման տարբերութիւնը՝ ես չարմար համարեցի պետութեան դրական բնութեան մասին մի լաւելուած տալ, որ և կարող է ներկայ աշխատութեան մի անհրաժեշտ լաւաջութան կազմել:

**) Յատկապէս նրա Ընկերաբանութիւն (Sociologie) աշխատութեան Դ. հատորի վերջում Եկեղեցական հաստատութիւնների վերաբերմամբ:

ընկերաբանական հայեացքի մէջ պետութեան մասին, ինչպէս և Շէֆլէի մօտ՝ սա մասնական արտայայտութիւն է ալդերեւութի: Իսկ ինչ վերաբերում է Սպանիային՝ կարող ենք ասել, որ գիտութիւնները ինքնուրոյնաբար մշակող սակաւութիւ գիտնականների մէջ գոնէ մէկը չկայ, որ այս տիրապետող ուղղութիւնից դուրս լինէր: Մինչև անգամ նրանք, որոնք կողմնակից են Սանց դէ Ռիօի փիլիսոփայական վերածնութեան, և նրանք, որոնք անմիջապէս կաթոլիկութեան տեսակէտով են առաջնորդուած՝ իրենց աշխատութիւնները մէջ շատ թէ քիչ չափով ենթարկւում են այն տիրապետող ուղղութեան, որի մասին ես խօսում եմ *):

Բարեբաղդաբար մտադու նախնական գրութեան մասին եղած այժմեան պատմական ուսումնասիրութիւնները, փիլիսոփայական մակածութիւնները (induction), որոնց լանդում են այս ուսումնասիրութիւնները, վերջապէս ընկերաբանական սինթէզի տհազին փորձերը, բաւական նիւթ են տալիս ուսումնասիրելու առարկան մեր ընդունած ուղղութեամբ **):

Հասարակութեան և պետութեան ծագման տեսութիւնը ճշտութեամբ անելու համար անհրաժեշտ է մի թուցիկ հայեացք ձգել իմ լիշած աշխատութիւնների եզրակացութիւնների վրայ:

Անկասկած, մարդկութեան նախնական պատմութեան, այսինքն համեմատաբար նախնական, ինչպէս նաև աւելի մօտ ժամանակների, և նոյն իսկ ժամանակակից կեանքում, հասարակութեան և պետութեան մասին հասկացողութիւնները շատ խառնաշփոթ են, և արտայայտւում են այնքան

*) Յիշենք փիլիսոփայ և մանկավարժ Giner, հոգեբան՝ Gonzalez Serrano, գրագէտ՝ Alas և այլն և այլն:

**) Ամենանշանաւոր ընկերաբանական, սինթետիկ բնաւորութիւն կրող աշխատութիւններն անկասկած պատկանում են Սպանիային և Շէֆլէին: Բաց բացի սրանցից կարելի է լիշել և Դը-Գրիֆին, Տարդին, Նովիկովին, Ֆուլլէին, Մակէնզիին, Գումպոլդիին և ուրիշներին:

տարբեր և երբեմն այնքան տարօրինակ ձևերով, որ մարդ չուարում է նրանց քննելիս. բայց երբ մարդ ձեռնարկում է նրանց քննել այն կարգով ու շրջանկատուութեամբ, որպիսին պահանջում է այսպիսի լուրջ գործից՝ այն մասնակ նրանք սկսում են հետզհետե՝ պարզուել: Նախ և առաջ պետք չէ մոռանալ, որ մարդկութեան պատմութեան մէջ գաղափար-ները իրականանում են զանազան ձևերով, նայելով թէ որ-չափ պարզ ըմբռնուել են ալդ գաղափարները և նայելով այն հանգամանքներին, որոնց մէջ գտնուել է հասարակու-թիւնը այն ժամանակ: Անկարելի է փնտաել պատմութեան մէջ մի գաղափար, որ անպայման մերժուած կամ անպայ-ման ընդունուած լինի. այս կը նշանակէր չճանաչել այն օրէնքը, որ ամեն մի երևոյթ պատմութեան մէջ սահմա-նափակուած և պայմանական է:

Եթէ խոր մտածենք մեր ուսումնասիրութեան առար-կայի մասին և բաւականտնանք միմիայն գերդաստանական և քաղաքական հասարակութիւնների մէջ եղած անհրա-ժեշտ տարբերութիւնները գծելով՝ այն ժամանակ կը տես-նենք, որ արդի ընկերաբանների աշխատութիւնները, որոնք ուսումնասիրում են նախնական մարդու և ժամանակակից վայրենու կեանքը և որոնք բաց են տնում այն օրէնքները, որոնց ենթարկուում է հասարակական զարգացումը՝ այս աշ-խատութիւնները, ասում եմ, մեզ այնպիսի եզրակացութիւն-ների կը հասցնեն, որոնք մասամբ միայն կարող են ընդու-նուել: Սակայն, ի նկատի առնելով, որ այս աշխատութիւն-ներն այստեղ մի առանձին տեսակէտից պիտի նայուին (գըլ-խաւորապէս քաղաքական հասարակութեան ծագումը և ընու-թիւնը որոշելու տեսակէտից) ուստի և մեր աշխատութիւնը բաւական ծանր պետք է լինի:

1) Նախ որ զանազան հեղինակներ տարբեր նպատակ-ներ են դրել իրենց: Մի քանիսը, ինչպէս օրինակ Տալլօրը, Լէբբոկը, Օլիվէրա-Մարտինսը և ուրիշներ, ցանկացել են որոշել նախնական քաղաքակրթութեան ընդհանուր բնա-ւորութիւնը: Ուրիշները ուսումնասիրում են գերդաստանա-

կան հասարակութեան նախնական բնութիւնը առանձին տեսակէտներով. օր. Բախոֆէնը ուսումնասիրում է մալրիչ-խանութիւնը միթերի մեկնութեամբ: Մակ-Լէննանը ուսումնասիրում է ամուսնութիւնը առևանգմամբ ամուսնութեան նշանակների (symbole) բացատրութեամբ: Մորգանը ուսումնասիրում է գերգաստանի կազմակերպութիւնը ազգականութեան աստիճանները արտայայտող բառերով: Վեստերմարկը ուսումնասիրում է մարդկանց ամուսնութեան պատմութիւնը և այլն:

2) Այս աշխատութիւններից շատերը վիճելի և առանձնայատուկ բնաւորութիւն ունին: Այստեղ դուք կը գտնէք վիճաբանութիւններ մալրիչխանութեան, խառնակեցութեան, համընտանի և օտարացեղ ամուսնութեան, կուլտգի, լեվի-րատի մասին և այլն, բայց եթէ ուշադրութեամբ դիտենք այս մասնագիտական աշխատութիւնների մէջ հազորդուած փաստերը և ի նկատի ունենանք Սպենսերի, Բաթէ-Հոտի, Էնգելսի, Դը Գրէէֆի, Լիտուրնօի, Դիւրկհէյմի, Իգուլէի, Վորմսի, Վաննիի, Մաթուրանի, Sales y Ferré-ի, ընդհանուր ընկերաբանական ցուցումները, ինչպէս և՛ Սիւմներ Մէնի, Հիրնի, Իհերինգի, Պոստի, Ֆիւստէլ ֆը Կուլանժի, Կովալեւսկու, Գ'Ագուաննօի, Carle-ի, Լաւրլէի, Azcarate, Altamira և ուրիշների աւելի մասնագիտական պատմական և իրաւաբանական տպաւորութիւնները՝ այն ժամանակ մեզ կը լաջողուի լուսաբանելու մեզ հետաքրքրող խնդիրը: